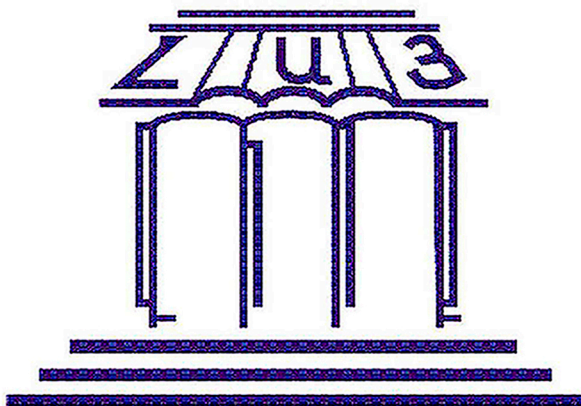

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

4-30

ՀԱՅԵՐ

Արթուր Բաբայան

891.99
4-30

19 NOV 2011

4-30

ԱՂԱՍԻ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Զ Ո Յ Ե Ր

ԱՄՁԱ-ԿՈՒՑԱՍ

1926

ՀԱՍՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ «ՎԵՇԿԱ»
 ԹԻՖԼԻՍ. 1926.

1926

08.08.2013

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԴՐՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ

Դ Ժ Ի Ո Զ

23801-59

Տպարան «ԶՄՐԻՍ ՎՈՍՏՈՂՍ»-ի
Գլավլիտ 2091 Տիրած 1.500

0688

Սեպտեմբերյան մի գծնյա լուսաբացին Սխչա-Կուչմի մոտերում, լեռնապատի ավազների մեջ սրա-խողթող բաճուկեց կոմունալների անմահ հիշատակին:

ՀԱՅԿԻՐԳԱՆՔ

Քաղի տնեց լե:

Մի լեզնեց լե:

Վեր մարմարով պիտի պատեն

Պոստի իմ:

Վեց էլ լեզ

Կամ մի հիմն:

ԱԽՉԱ-ԿՈՒՅՄԱ

(Պ Ո Ն Մ)

Վեց, խաղաղ լեռնապատի տվյալն է:

Վեր բնկում է թեթևոր թափ արմի պես:

Բուստի, բուստի, խաղաղ լեռնապատի տվյալն է:

Վեր ցույցում է հուշարար լեռնապատի տվյալն է:

Վեց, արևելք են, արևելք լեռնապատի տվյալն է:

Կապակներից հրշու, խաղաղ, վերապատ:

23801-59

Ամբաստանաւոր զինուորական
 անձնակազմի անդամները
 իրենց պարտականութիւնը
 կատարելու համար պիտի
 օգտագործեն իրենց
 անհատական հմտութիւնը
 և օգնեն իրենց
 անհատական հմտութիւնը
 օգտագործելու համար

ԱՄՍԵՐԳԱՆՔ

(տպ)

33891-33

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
 ԿՐԹԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
 ԿՐԹԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Ցավի տենդ չե,

Մի լեզենդ չե,

Վոր մորմոքով պիտի պատմե

Պոեմն իմ.

Վոչ ել յերգ ե կարկաչախոս,

Կամ մի հիմն...

Վոչ, խոյացող խիզախ սրտի ավյունն ե,

Վոր ընկնում ե թեւերը թափ արծւի պես!

Բոստ'ր, բորբո'ք, խորունկ վերքի արյունն ե,

Վոր ցայտում ե հուրհրացող բոցի պես!

Վոչ, սրտերն են, սրտերը խենթ բյուրավոր

Գնտալներից հոշոտ, խոցված, վիրավոր...

Սրտերում վառած.

Իրենց զայրույթի հուրն ելին անմար.

Առկուծկամբ խոր.

Բարբոքով զազան փռուխի համար!

Ուղիներն ելին անբույս յերկրի տակ

Բանց գերեզմանոց!

Մի լեզենդ չե,
Վոր մորմոքով պիտի հյուսե պոեմն իմ,
Վոչ ել յերգ ե կարկաչահոս, կամ մի հիմն...

Ավազներում կորած, թաղված վառ տենչ ե,
Վոր մեզ հավետ արյունածոր պիտ տանջե!..

Գ Ե Մ Բ Դ Յ Վ Ս

...մի բան միայն

...մի բան միայն

...միայն միայն միայն միայն

...մի միայն

...միայն միայն միայն միայն

...մի միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

...միայն միայն միայն միայն

Հզոր,
Հրեղեն,
Հրդեհներով վառ
Տարին եր չոքել աշխարհի լերթին.
Հողմերն ելին բոց, մրրկները մառ.
Հողն եր հանձնվել յերկաթե յերթին:

Տասնեվութ թվական!
Համբե՞լ ես արդյոք քո հերոսներին,
Վորոնք այրվեցին, թաղվեցին, չկան!

Քո տարին եր հուր ընդվզումների,
Յերբ շղթայակապ, կենդանի թաղված
Մասսաները հո՞՛
Միշտ հլու, գերի,
Հարուծյուն առած,—
Վուկանների թեժ ժայթքումը ժխոր
Սրտերում վառած,—
Իրենց զայրույթի հուրն ելին անմար,
Ատելությամբ խոր,
Բորբորում գազան վոսոխի համար!

Ուղիներն ելին տնքում յերկնի տակ
Քանց գերեզմանոց!

Յերկիրն եր խոցված ընկել նահատակ,
Յերկիրն՝ հուր հնոց!..

Հզոր, հրեղեն, հեղափոխական

Տասնեվութ թվական!

Դարերի սրտում մեխվեցիր լուսեղ,

Հավետ փառահեղ,

Պայծառ,

Շառագուն!

Թովել ես,

Թովում

Ու դեռ ալիտ թովես...

Բայց դու յեվ սեվ ես,

Սեվ ես,

Անողորմ,

Մոլի ու ահեղ

Պայքարիդ բովում!

Նայում եմ ահա ու տեսնում եմ քեզ,

Քո յեղեր տարին,

Յերբ քարդ քարին

Չեն թողել հիմքից վաշտերը հրկեզ.

Քո տարին գոժկան, յերբ Դոնն եր կարմիր

Դիերով ծածկել յերեսն անուրախ.

Յերբ Վոլգան եր իր

Ջրերը ներկել արյուն ու թարախ...

Քո տարին սեվոր,

Յերբ մեր լենինն եր,

Համաշխարհային

Յավերը կրծքում,

Անթել,

Վիրավոր...

Ու յեղեռնական սեվ Ախա-Կույում

Անապատն անծիր արյուն եր քամում...

Արեւիկը չեւափ, բանվոր խեղոն եր
 Դուրս յեկավ տնից, մոլոր ու տարտամ,
 Միրտը տխրամած,
 Վոր ելի նորից նա հանգիստ չունե՛ր,
 Նորից,
 Նոր անգամ...
 Վորոնեց նրանց՝ ովքեր չկային.
 Մեկը ժպտերես, չարախինդ, փարթամ,
 Քիթը վեր նայեց դատարկ Զեկային...

Խնչոն գտնասուլեց,
 Ինչպես վիրավոր,
 Վոր նոր է տեսնում իր վերքը արմատ. մի պահուստում
 Խոր 'կակիծ զգաց, այն վաղից զին փուններն զվարճ
 Խոր, անցյալ շրջանի մեջ ունեցելից զմեզին
 Արտասուվոր, այն պահից որով
 Կուրծքը ծակծկվեց հուռերից Թունոս... այն վաղից զին

Դեռ յերեկ գիշեր Խորհրդի նխատու
Բալճովիկների դրոշն եր արնագույն,
Իսկ այսօր նրանք նավահանգստում
Մատնված,
Մերժված,
Թողնում են Բագուն:
Զափարիծեյի ու Շահումյանի
Քաղաքն եր ընկել խաբված, խայտառակ,
Դռները բացել իրա սահմանի
Թշնամու համար,
Վորպես իր գիրկը ծախու, անառակ
Կարող ե բանալ պողնիկը լպիրշ
Ամենի համար...

Բազումն չը զարթնեց, թմրած եր տապից,
Արեւ չը տեսավ Բիրի-Հեյբաթն ել:
Սեւ, մռայլ ու մուռը վիշկաներն ափից
Նայում են դեպի կապույտ անհայտներ
Դանդաղ հեռացող մոլոր նավերին,
Հազար փորձանքով պարուրված կակուծ,
Վորոնք սահում են իրենց ավերին,
Ցավերին մահի
Այտը
Կամ եզուց...

Տեսնում ե եւեղոն՝

Կրակ են շաղում նավերի յետքից

Մուսավաթն, եսերն ու Յենտրոկասնին...

— «Զագրելի վոհմակ, ձեր լկտի դեմքից»

Յերբեք անցնելու չե անարգ սպին!..

Որը շուտ կը գա,

եւ ավելի շուտ

Քան կը կարծեք դուք,

Յերբ ձեր հոգու դեմ՝ դավաճան ու սոստ,

Կը կանգնի անշուք

Սեվ պատասխանի ծանրութիւնն հատուկ...

Զոր, ցամաք, կմախք Նարգենը անցան.

Ծովն եւ ծովիփում հյուսիս, արեւելք,

Նավերն են լողում դեգեր, ցիր ու ցան,

Թվում են թռչող ուղիներն անյելք!

Շուխը լռեց, թնդանութների,

Վերջին ոտմքն ընկավ իզուր ու անգոր.

Ազատ են վտանգից նավերն հեռացող

Կոմունարների... ծանրութեան ժամանակ

Ծասկոտ են նրանք,

Սրտերը բոսոր

Բաքախում են ընդր ու արյունացող.

Մոտ վերադարձի ուխտով են հզոր

Վոխերիմ հրով բորբոք ու այրող,

Նայում բաղաբին՝ հեռվում խավարող...

Մնաս բարեկի խոսքերն են մարել

Լուս շրթունքներին.

Ինչո՞ւ հեռանալ...

Մնալ,

Զհեռանալ

Ու արհամարհել

Նոր կովի համար յե՛վ փորձանք, յե՛վ մահ...

Ինչ ծանր ե, դժվար այս սեւ որերին

Ամեն մի քայլը,

Ծա՛նր,

Ակամա!..

Արեւը կամաց, յերկնակամարում
 Մշուշը, ցրեց, հորիզոններից.
 Լույսներով ծածան ծոփն է որորում
 Ջրերը պայծառ հեռու ավերից:
 Նավերը բոլոր բռնեցին ուղի
 Դեպի նոր յերկիր՝ խորհուրդների վայր.
 Մարտնչող ու հաղթ Մուրն ու Մանգաղի
 Յերկիրը կարմիր,
 Ազատ
 Ու անծայր...
 Թող վիշտիս նենգ հաղթանակ տոնի,
 Թող նավերը մեր հեռանան պարտված,
 Բանվորը յերբեք նրան չի թողնի,
 Վոր Բագուն մնա նոր կյանքից զատված...
 Միայն նրանցից մեկը յետ ընկած
 Լողում է մենակ,
 Շարժվում է դանդաղ՝
 Վիրավոր համբորդ, կես հանապարհին
 Փորձանքներով լի, ընկել է անհետ
 Ու արեւադադ...
 Չեն ուզում զնալ նավավարը հին
 Նավաստիներով՝ կարմիրների հետ,
 Կանգնել են համառ,
 Կապույտ ծովի մեջ
 Դավաճանորեն պատրաստել աղետ...

— Չենք ուզում զնալ հեռու Հաշտարխան,
 Վառելիք չունենք, վոչ ջուր կունենանք,
 Այսպես Կրասնավոդսկ կը համենք միայն,
 Կամ թե վոչ Բագու կը վերադառնանք...
 Դավաճանություն,
 Ռ՛վ բացեց լեզուդ
 Անամոթ ու նենգ,
 Խաբեբա
 Ու սուտ...
 Ամբոխն է սրված հուզվում վայրաբար,
 Կանչում միաձայն —
 — Կրասնավոդսկ միայն,
 Չենք ուզում զնալ հեռու Հաշտարխան...
 Նավավարը նեռ տվեց հրաման՝
 Դեպի Կրասնավոդսկ բռնել հանապարհ...
 Վաղուց պատրաստված դավադրության
 Ուղին սեւամահ
 Կոմսոնարների սիրտն արյունոտեց,
 Վորպես հուր-կապար...
 Նափն է որորվում ջրերի վերա
 Մենակ ու մոլոր.
 Երեն է մեռնող, վոր կը յերերա
 Ճամբերում վոլոր.
 Մատողն է կանգնել աշխարհի սրտում
 Ու չի՝ աշխատում.
 Ցանկությունը չար,
 Չարակամ,
 Չարհույզ,
 Փակել է բոլոր
 Ուղիները լույս...

Գիշերը իջավ վորպես հարամին
Մեծ ուղիների.
Արճիճը փռեց խավար ջրերին,
Ու խոկումներ
Սրերը մեխեց հուզված սրտերին
Կոմմունարներին...
Ճամբորդը մոլոր, մենակ ու վտար
Վայրերում ոտար
Հյուր և հավաքվում իր նենգ վոստին,
Վողջույն և տալու նրա ժանտ հողին!

Ահա նավը մեն՝ խավարի ծոցից
Վրդով, ահալից,
Մոտենում և լուռ ափերին խարխուլ
Խուլ Կրասնավոդսկի,
Վոր հանձնվի հրին,
Թշնամու ահեղ, մահաբեր սրին!

...Կրակներն աղոտ թարթեցին սեվում,
Վորպես վոխերի խարուկներն հեռվում...

23801-14

23801-14

Խորամանկ,
Խարդախ
Գաղաթն անորեն՝
Վոստայնը հյուսված յերկաթե կամբով,
Դավերի աղբյուր, դավաճանորեն
Ամենին թովող ոճերի ալքով,
Հեռվից ապահով թակարդի նման
Յերախը բացեց
Անձայն,
Ամայի...
Ա՞փ են վոտք դնում, թե՞ սառ զերեզման,
Ռ՞վ և իմանում իր ժամը մահի!

Նավը լուռ կանգնեց ու զաղտագողի
Շուն՝ը ընդհատեց.
Կարծես չէր ուզում մոտենալ հողին
Իր թաց մարմնով մեծ...
Բայց վոչ, վաճառու թեթևվոթյամբ գարշ
Նա հողը զրկեց,
Հենց վոր յերեվաց պահակն անգլյական
Գոռ,
Պատրաստ ու վարժ
Ու հոխորտական!..

Դեռ չեն ել իջել նավից յնկողներն,
Բոլորը մեկ-մեկ զինաթափվեցին.
Անգլյական զոնն ե հիմա այս կողմերն,
Թե կին, տղամարդ շրջապատվեցին:
Ջոկեյին բոլոր կոմսուհարներին,
Իրենց կանանց հետ, յերեսաներով.
Ու նոր պիտ փռվեր լույսը քաղաքին,
Յերբ բանտը նրանց զրկեց յերկաթով:

Գաղաքը զուր չե հերմակների բուն,
Անգլյական կաշառն՝ ամենակարող,
Համաշխարհային նեռ արյունարբուն՝
Յերկիրը դարձրել վոճիրների հող!
Ո՞վ չի հավատում Մալեսոնների
Կարգ ու որենքին, վոսկու պես փայլուն,
Վոսկուց արյունոտ,
Անասունների
Անհաշտ կրքերից համառ,
Աննկուն!

* * *

Ճանապարհն ե փակ:

Յերկիրը սեղմվեց սրտերին հրկիր,
Վորպես գորշացած տանիքը տափակ.
Ո՞վ եր վառ հույսին ցանեց զան ու կիր,
Տխրանքով մարեց լույսը աչքերի...
Տառապանքներից մայրերն են նվաղ...
Արծիվը տխրեց խավարում մշուշ
Ցավից վերքերի...
Անգոր եր, ավաղ,

Թեվաթափ,
Անհույս,
Խոցված ու անուժ...

Հեռու յեր Բագուն՝ սեվ մրի տակից
Բոցեղեն շնչով մարտնչող ու վես!
Չկան բանվորներն ազիզ, սրտակից,
Նեխված, զազրելի, զարշահոտ բանառու
Ընկած պիտ մաշվես...
Ու ամեն գիշեր անքուն, անխնդում
Մրահում վառվող մի հատ լապտերին
Կուրացած նայես...
Յեվ յերբ լուսադեմ նրան ել մարեն,
Դու ել լուռ մարվես...

Ե՛յ, դահին ես, ո՞վ,
Գիտենք, վոր մահից դաժան ես հսկում,
Ավելի դաժան քան սարսափ ու սով,
Սարսուռ ու սոսկում,
Միայն խմացիր,
Ցավերով մահի իզուր ես սաստում...

Ե՛յ, դահին ես, ո՞վ,
Յերբ վոր կտրեցիր աչքերիս համար
Արեվը լուսով,
Յերկիրը կամար,
Ինչո՞ւ յես վառում լապտերը զժդեմ,
Վոր թարթում ե մեկ
Լուսամուտի դեմ,
Վորպես մի աղոտ վերջին հույս համառ
Սրտերում լքված մահապարտների...

Մարիբ նրան ե՛լ, ու ել մի՛ վառիր...

Թող մութը իջնի մառախուղ ու մեզ,

Աղջամուղջը մառ...

Թող հալվի,

Մարվի

Վերջին հույսը հեզ

Սրտերում թշվառ!..

Հառախեց լռին,

Դառնալի արարիկի գնաց կայարան

Ան քարացում մեծ

Դարձյալում փակվեց փակվեց
Հանգստություն

5

Որերը ծանր,

Մաղձոտ

Ու հոռի

Փռվել են վորպես ջրերը ճահիճ,

Նեխված ու անշարժ!

Ողն և ժահրահոտ խաղթոցով բողի

Կրծքերը ծակում...

Որերը դառն,

Դժնդակ,

Դահիճ

Կանգնեցին անշարժ

Գիշերվա կեսին քարե վանդակում...

Ժանգը յերկաթի զրնգաց զազիր

Տարածամ բանտում,

Թե՞ ժանտ ու ժպիրի

Բոթն և հոխորտում

— Շահումյան,

Զեւին,

Ջափարիճ,

Բերգ

Ու Ֆիդելտով...

Դուրս յեկեր, զնանք, ուղարկում են ձեզ:

— Ո՛ւր:

— Մեկ չե՞ կարծես:

— Ասխարադ:

— Իզուր...

— Կտրուկ ու նորից

Մենք բողոքում ենք,

Վոր մեզ խաբում եք առաջին որից.

Խնչ որենքով եք պահում մեզ բանտում,

Հիմա ել դարձյալ մեզ ո՞ւր եք տանում...

— Ուղարկում են ձեզ Ասխարադ հիմա,

Մենք պարզ ասեցինք,

Խնչ չեք հասկանում...

— Թող ձեր խայտառակ շտաբն իմանա,

Վոր մեր բողոքի ծայնը կրհասնի

Ուր հարկավոր ե,

Անլուր չի մնա...

— Իզուր եք, իզուր,

Բողոքում մեր դեմ.

Անգլյական շտաբն

Վռչինչ չի անի որենքին ընդդեմ...

Նորից են կանչում

— Կարգանով,

Բասին,

Ամիրյան Արսեն

Ու Ազիզբեգով...

Մեկ-մեկ կանչեցին քսանվեց անուն...

Քսանուվեց հերոս կոմսուհարներին

Բանտից դուրս տարան...

Խեղդող գիշերի խավարը անհուն

Հառաչեց լռին,

Գաղտնի որորվեց դեպի կայարան

Ու քարացավ մեղծ!

Քարայրում փակվեց վոճիկը լպիրշ

Հանգստությամբ կեղծ!

Ե. յսիր, քաղաքացիական պատերազմի

Եսիր, ամբարձր կոչում

Ընկեր կոմսուհար, ևստիցիոնարի

Հաստիկ փայլի, փայլուն, փայլուն, փայլուն

Գաղտնիություն և փայլուն, փայլուն, փայլուն

Վերջինի մի նոր ստեղծություն, ամբողջական

Վոր ել քաղաքի քաղաքացիական պատերազմի

Արեւիկայի բողոքը, փայլուն, փայլուն, փայլուն

Ե. յսիր, քաղաքացիական պատերազմի

Մե մյուս, ամբարձր կոչում

Որիկու փայլուն, փայլուն, փայլուն

Հաստիկ և փայլուն, փայլուն, փայլուն

Մի ամբողջ պատերազմ, փայլուն, փայլուն, փայլուն

Հանձն արեւիկայի քաղաքացիական պատերազմի

Ու նրա դեմքին փայլուն, փայլուն, փայլուն

Չարախիսիկ, փայլուն, փայլուն, փայլուն

Համարում, փայլուն, փայլուն, փայլուն

Ամեն ինչ գրելիս փայլուն, փայլուն, փայլուն

Հաշվեր, փայլուն, փայլուն, փայլուն

Հիմա ել քաղաքի քաղաքացիական պատերազմի

Հանձն արեւիկայի քաղաքացիական պատերազմի

Ու նրա դեմքին փայլուն, փայլուն, փայլուն

Չարախիսիկ, փայլուն, փայլուն, փայլուն

Թանձրամած սեփում գնացքը արագ
 Կտրում ե ուղին,
 Յերկաթը բաղխում,
 Շնչում ե կրակ.
 Խոր անապատի սիրտն ե բաբախում
 Իր հոգեվարքին,
 Վոր մեկն կանգնի, չբաղխե հավետ,
 Ընկնի շնչասպառ ու մահաճարակ
 Անհայտ յեզերքին...

Գնացքն ե թռչում արտակարգ, շտապ,
 Յերեք վազոնով լույսերը հանգած.
 Մեկում ցավերով հրկեզ, հրատապ
 Կոմմունարներն են քսանուվեց ընկած:
 Իրար են հավում խոնավ հատակին,
 Սառ շղթաներից թմրած ձեռ ու վոտ:
 Վայում ե աշնան վտարակ քամին
 Խավարում անհուն՝
 Արդյոք պիտ բացվի՞ նորից առավոտ
 Մեզ ուղիներին հեռու,
 Անանուն...

Ո՞ւր են շտապում այս խավար պահին,
 Անհայտ ու գաղտնի...
 Թռչում են վերստերն անթիվ, անհամար,

Ու ամեն մի վերստ,
 Վորպես մի սվին,
 Ծակում ե ուղեղը կսկիծով անմար,
 Մաշոզ խոհերի շարաններով բյուր,
 Ու նորից սուզվում, հանձնված ցավին,
 Մուժ, մշուշ, մռայլ մառախուղների
 Մութը մահաթույր...

Ե՛յ, լսի՛ր,
 Լսի՛ր,
 Ընկեր՝ կոմմունար,
 Վոսոխդ վայրի, վայրենի, վատթար,
 Պատրաստում ե խենթ, քո սրտին ցավոտ
 Վերքերի մի նոր սոսկալի մորմոր,
 Վոր ել չը բացվի բեզ նոր առավոտ
 Արեվով բորբոք!..

Ե՛յ, լսի՛ր,
 Են մյուս
 Յերկու վազոնում
 Վոսոխդ ե վայրի,
 Մի ամբողջ պահակ
 Դահճի սրերով՝ քո մահն ե ծրագրում,
 Ու նրա դեմքին վոխն ե նեռ, անհագ,
 Չարախինդ փովել անգուսպ,
 Վավաշոտ...
 Ամեն ինչ զգուշ խորհել ե,
 Հաշվել,
 Հիմա ել բացել լվախ կերուխում
 Պոռնիկ ու պազշոտ...

Անապատն անծայր—
 Մի գերեզմանոց,
 Աշխարհի վերջին ընկած կո՛ւյր,
 Շվա՛ր...
 Յերկիրը ավեր՝
 Մարված մի հնոց,
 Յավերով սեպցած արեւ ե ծվար...
 Դիշերն ե փռվել,
 Փաթաթվել քան ոճ,
 Մթին ծալքերով թանձրամած, ստվար...
 Վամպիրն ե ծրծում
 Դիերը սեպխոց,
 Հսկել ե մահվան բիրերով խավար...
 Դիշերը արնիւն,
 Ամեն ինչ խեղդող
 Իր ծանր մաղծոտ մղձավանջներով,
 Վորպէս խեղդված ճիւղ,
 Միրտը ան ու դող,
 Փռվեց մտատանջ հեղճեղումներով...
 Խավարուտ գիշերն անուշա, սեւ ու սուգ...
 Խորունկ հառաչեց
 Աչքերն արտասուք,
 Հավաքեց դանդաղ ծալքերը գունատ
 Ու հողնած հալվեց
 Վայրերում դեղին,
 Ճամբերում անհայտ...

Կարծես սգատար այրին սեւաքող,
 Արտասովեց,
 Ընկավ ցավերից արբած...
 Հորիզոններում մարմինն ե դողդող
 Քամու ծեծկքի տակ դեղնում հիմա բաց...
 Ճամբերում փռվեց տաղտուկ լուսաբաց!...

Անապատը կույր,
 Մուլթ, մռայլ ու խորթ,
 Հորանջեց քնկոտ, չոր ավազներով
 Գալարվեց, վշտաց չարքերից հոխորտ
 Ու գորշացավ սառ իր յերազներով
 Ճամբերի վերջին, աշխարհի գրկում,
 Ուր վերստերն անթիվ ասես չբացան,
 Մի մշուշ-մեգուս
 Մեկացան,
 Անցան...

Լուսաբացն իջավ մոլոր ու անծայն...
 Ամենի, ղժգույն, ամայի, դատարկ,
 Յերկնքից յերկինք անապատը մերկ,
 Շարժվող բլուրներ ավազից շարք-շարք
 Ու յերկու տատասկ փշաքաղ ու լերկ,
 Մեկ եւ կորացած սյուներն հեռագրի
 Անտեր ու պապանձ—
 Նայում են հեռվում հագիվ նշմարվող
 Ինչ վոր շենքերի...
 Ախշա-հույմեն ե մնացել անանց
 Խոր խորքում յերկրի,
 Վորպէս վոճիրը դարերում նիրհող
 Բյուր Կայենների...

Գնացքը կանգնեց մահվան յերկունքով
Ուղիներում գորշ՝

նոր անապատի սիրտն եր, դադարեց
Վերջին տանջանքով...

Մի ինչ վոր ստվեր չար ու անախորժ
Սուրաց յերկնքով...

Ճոճվում են սրերն արյունածարավ,
Վազոնն են փակված սեղմ շրջապատում՝
Ողակով մահվան.

Շունչն ե վոտոխի հյուսիս ու հարավ
Մըրկվում ահեղ, վողջ անապատում
Սեւ ու անսահման...

Շահումյանն ահա,
Լուռ ու այլայլված,
Վազոնից իջավ քայլերով հպարտ.

Աչքերը անհուն տխրությամբ լցված՝
Նայեց թշնամուն դավադիր,
Նամարդ,
Վայրաբար զինված...

Իջավ կրակված յեւ Ջափարիձեն,
Շրթունքները սեղմ բարկության հրով.
Սհա յեւ ուրիշ յերկու բնկերներ
Գազազված,
Հուզված,
Հատու խոսքերով...

Քայլում են դեպի են ծորակը կից,
Վոր լինելու յե իրենց գերեզման
Նավար

Ու անլույս...

Քայլում են անհույս...

Դեռ չեն ել հասել...

Մի վայրի հրաման...

Գնտակը խոցեց չորսին ել յետքից...

Ու հազիվ գետին զոհելը ընկան,

Յերբ սրերի տակ

Դիերը նոցա ջահել, առնական

Փռվեցին գլխատ, քան չորս նահատակ

Արյունաշաղախ...

Ու մի ճիւղ միայն,

Մի ճիւղ մահաբեկ ու անարձագանք՝

— Դեռ մենք կը հաղթենք!

Մենք նորից կը գանք!..

Ու ելի յեկան,

Անգեն ու խիզախ...

Ու ելի ընկան...

Բոլորը հատ-հատ...

Քսանուվեց դիակ հեղափոխական!..

Յեւ յերբ թշնամին արյունաթաթախ

Դիերը ձգեց ծորակը փութով,

Ավազով ծածկեց սրտերը մատաղ

Ու վերադարձավ ժպիտի ժպիտով՝

Անապատը վողջ կարմիր եր, արյուն,

Ավելի կարմիր, քան հորիզոնում

Տխուր յերերվող արեվը դժգույն,
Արշալույսը մեղկ
Անգլյական զոնուս...
...դախամ

Չախկալը հեռվում սեւով ստվերովեց,
Նրա զիշատենն Վոռնոցը քաղցած
Ավազների մեջ խուլ-խուլ գալարվեց...

8
Հզոր,
Հրեղեն,
Հրդեհներով վառ
Հեղհեղումների տարին են անցավ.
Աշխարհի կրծքին վերքերն արնով վառ,
Խոցերը խորունկ փակվեցին անցավ.
Կրակ որերի տազնապը չկա,
Մաշող, մահացավ.
Միայն քո ղեմքից,
Եյ, Ախլա-Կուլմա,
Վռնիլը զազիր,
Արյունը թափված գորշ ավազներին,
Մնաց ու չանցավ!
Այրված սրտերում, արտոններում չոր
Նոր կյանք ե զնգում կանաչ շոյանքով,
Սրտերը բեկված, ցավերից տոչոր,
Բացվել են զվարթ զարնան զգվանքով.
Վայրերում ավեր, ուր սուգ եր ու մահ,
Բայաթին կանչեց անուշ թովչանքով,
Մենակ քո կրծքում,
Սեւ Ախլա-Կուլմա,
Մնացին հավետ ճիչերը վերջին,
Վոր հնչում են դեռ մահվան տանջանքով...

Հեղեղից հետո դաշտերն են ժպտում
Ծիածաններով

Պայծառ,

Կարկաչուն.

Հրդեհից հետո ջուհն է նորոգում

Նոր որվա համար ամեն մի մրջյուն,

Հողմերից հետո հովեր են գալու,

Արեւ պիտ փայլե, կը գա ուրախ որ.

Եյ, Ախլա-Կուլմա,

Դո՛ւ յես մնալու,

Վո՞նիրդ գրկած, հավետ խայտառակ,

Մե՛կ ու սեվանո՛ւն, միշտ անեծքով խոր...

Ուզեցիր նրանց սրտերը մաքիր

Կոմմունարների սրտերն հրավառ

Ու արեգական!

Ուզեցիր քամեկ կարմիր արևով վառ

Սրտերը նրանց՝ անահ ու անմահ,

Իսկ նորա դեռ կան!

Ուզեցիր թաղել խուլ անապատում

Կանչերը վերջին՝ անտես, անվկա,

Վոչ վոք չըհիշի!

Ինչպես թաղեցիր քո անապատում

Պղծված,

Պատռտված

Կտորները ալ

Նրանց դրոշի!

Իզուր ու իզուր,

Ու ելի իզուր...

Անապատը քո սեվ ու լայնածիր

Ձր մարեց նրանց սիրտը լուսեղեն,

Ձոր ավազներով չը թաղեց խորունկ

Կանչը հրեղեն...

Ու ելի, ելի կուզես լայնացիր!...

Կանչերը նրանց հազար կանչերով,

Քո անապատի հողմերից անապարտ,

Մրրկվում են գոռ,

Շաչում են հպարտ,

Բազմաարծազանք—

— Մենք դեռ կը հաղթենք,

Մենք նորից կը գա՛նք...

Ամեն իրիկուն,

Արեւի վերջին հաճանչների հետ,

Յերբ բանվոր լինե՞լ, նորից անկուն,

Նայում է հեռուն՝

Հիշում է անմահ իր հերոսներին,

Տեսնում է ինչպես անապատի մեջ

Կա մի շառագույն կարմիր արահետ...

...Սրտերն են խոցված կոմմունարների,

Արյուն են ծորում,

Վոր անապատի գորշ ավազներում

Վո՞նիրը զազիր չը ծածկվի անհետ,

Ձր ծածկվի, մնա՛...

Բանվոր լինելու սրտիցն է ծորում

Արյունը կարմիր,—

Վո՞նիրն առհավետ

Նա չի՝ մոռանա...

ՎԵՐՋՅԵՐԳԱՆՔ

Անցան որեր

Ու ամիսներ,

Ու տարի.

Մեծ համբերով հազար ու մի քոչ անցավ.

Արտ ու արոտ հրդեհներից պայքարի,

Քաղաք ու գյուղ, յերկիրը վողջ՝ սեվացավ...

Անապատում ավազները հողմահար

Հազար ու մի դավ ու վոճիր թաղեցին,

Հազար հետքեր, գերեզմաններ անհամար

Տատասկներով, բլուրներով ծածկեցին,

Բայց շիրիմը նվիրական սիրով վառ

Սրախողխող ընկերների քսանուվեց,

Արնան հետքերն հավետ բոսոր, հավետ վառ

Տարիների հողմը հրկեզ չը սեվեց...

Ամեն գիշեր,

Յերբ խավարի ծալքերով

Մութն եր ծածկում դեմքը տանջված սեվ հողի,

Ու քաղաքում բանվորն եր խոր վերքերով

Հեծում, մաշվում,

Կարոտ լույսի ու շողի,

Շահումյանն եր հուշատոջոր մտորում

Ընկերներով վտարանդի, քան մի լույս,

Խարույկ վառում անապատի խավարում

Ու ձայն տալիս բանվորներին, մի վառ հույս...

Յեվ յերբ գիշերն անցնում եր լուռ ու ցավոտ,
Աղջամուղջի մշուշն եր ցուրտ գունատվում,
Անապատին իջնում եր գորշ առավոտ՝
Քսանուվեցի խարույկն եր դեռ թույլ ծխում,
Վոր իր հետքերն, վորպես նշան Մեծ Մահի,
Նոր որերին, նոր աշխարհին նա պահի!

Որեր անցան, ու ամիսներ, ու տարի,
Վաղուց ընկավ վոստինն անեղ ու համառ,
Հին աշխարհից ել չը թողեց քար քարի
Հոկոտմբերյան հողմը հգոր, հրավառ.
Բագուն նորից կապեց կարմիր ծիածան,
Խորհուրդների դրոշն հալարա պարզվեց,
Բագուն նորից գրկեց անմահ, ցիր ու ցան
Իր հարազատ հերոսներին քսանուվեց...

Հիմա նրանց դամբարանը ամրակուռ
Հաղթանակի վորպես ամրոց հրաշակերտ,
Վորպես հավերժ զայրույթը բորբ,
Հրաշք լուռ,
Արեվելքի դռան առաջ հրե բերդ!..

Արշալույսին, յերբ վոսկեղեն շողերով
Արեվն հիմա փռվում է ջերմ ու բարի,
Շինականն է հոտը քշում հողերով,
Վորոնք նրանց ալ արյունով են բերրի,
Վառ արյունով ախչակույմյան զոհերի...

Զավոդներում,

Վիշկաններում,

Ամեն տեղ,

Ուր չչակն է աշխույժ կանչում վաստակի,

Քսանուվեցի ձայնն է հզոր ու հնչեղ,

ԸՆԿԵՐՍ ՄԵՌԱՎ...

Ընկերս մեռավ, աղբերս ընկավ
Դաժան թշնամու արնոտ զնտակից,
Ու յես լաց չեղա, արցունքս չեկավ՝
Զոհերս ելին շատ, մոտ ու սրտակից...

Հուր տարիներով ուղի յենք անցել,
Արնոտ ուղիներ հազար խորքերով,
Ու ամեն անգամ կռվի յենք դարձել,
Յեվ ո՞վ չի ընկել խորունկ վերքերով...

Թող անցնեն ես սեվ որերը շիվան,
Զոհեր ենք տալու դեռ շատ մեր կռվին,
Լսվում ե չորս կողմ սուրոցը մահվան,
Իշխում են զազիր դեռ սուրն ու սվին!

Մի որ կը լինի կռիվը վերջին,
Վոսոխը կընկնի՝ վայրի ու համառ,
Մենք նոր կը փնտրենք դիրքը անգին,
Յես նոր լաց կըլնեմ իմ աղբոր համար...

Ընկերս մեռավ, աղբերս ընկավ
Նենգ վոսոխների արնոտ զնտակից,
Ու յես լաց չեղա, արցունքս չեկավ՝
Զոհերս ելին շատ, մոտ ու սրտակից!..

ՅԵՍ ԶԵՉ ԶԵՍ ՏԵՍԵԼ...

Յես ձեզ չեմ տեսել ձեր մահվան ժամին,
Ձեր կանչը վերջին չեմ լսել կարոտ.
Այցի չեմ յեկել ձեր գերեզմանին
Ու չեմ համբուրել ձեր հողը արևոտ...

Պայքարի բովում յես ել մի գինվոր
Հալալ վաստակի կռիվն եմ մղել,
Յերբ վոսոխն եր ժանտ, նեռ ու նենգավոր
Մեծ Կոմմունայի դաշտերն հեղեղել...

Ու ձեզ չեմ տեսել, բայց զխոսեմ հիմա
Ձեր մահը անժամ անհայտ փողոցում...
Կապարը խոցող ձեր սիրտը անահ
Դեռ մինչեւ այսօր ինձ ել ե խոցում...

Ձեր կանչը վերջին սրտումս եմ թաղել
Քանց նոր պայքարի հզոր ազդարար.
Ձեր գերեզմանն ել, ձեր արևոտ հողն ել
Ինձ համար այսօր աշխարհն ե արար!

1924

ԴՈՒՔ ԿԱՆՉՈՒՄ ԵՔ ԻՆՁ...

Դուք կանչում եք ինձ ձեր շիրիմներից,
Մոտ ու հեռավոր վայրերում ընկած...
Գարշ ագռավների յերամբ նորից
Կարծես հոշոտեց սրտերդ հանգած...

Ձեր կանչն եմ լսում բանտներից խոնավ,
Ժանգոտ յերկաթով կրծքերը փնջող,
Վոր ել չը շնչեն յերկնի տակ բնավ,
Վոր չըմբոստանա Տանջանքը անշող...

Կանչում եք մռայլ քարահանքերից
Լեռ ու ժեռի տակ թաղվածների հետ.
Խավար ու խեղդող հանքահորերից,
Վոր չունեն լույսի վոչ մի արահետ...

Անլուր գերության շուրթերից բորբոք,
Գործարաններից հրաշունչ, հսկա,
Ուր կա կեղեքում, սեւ որվա մորմոր,
Ձեր ծայնն ե ծանոթ, վոր կը հեկեկա...

Պայծառ դեմքերով նայում եք անմահ
Անհայտ ու հեռու ձեր շիրիմներից.
Ձեր կանչն ե զնգում աշխարհում հիմա,
Ինձ ել, բոլորիս կանչում եք նորից...

Ձեր ծայրը վորպես պատերազմի փող,
Վերջին Մեծ Կովի մարտահրավեր,
Հավետ վառ վրեժ, միակ սուրբ մի վոխ
Այս մրրկածուխ աշխարհում ավեր...

Ու կը գա՛նք,

Կը գա՛նք

Բոլոր վայրերից,

Դռները փակված կը բացվեն բոլոր.

Հողը կը մաքրենք արյուն ավերից,

Ուղի կը տանք լույս սրտերին մոլոր...

Ամեն մի կորած կը գտնենք շիրիմ,

Ու կը համբուրենք, կը գրկենք ամուր.

Իրար հարազատ մոտ ու մտերիմ,

Հանգստի նոր ժամ կստեղծենք հանուր!..

1925

ՅԵՐԲ ՅԵՍ ՀԻՇՈՒՄ ԵՄ...

Յերբ յես հիշում եմ որերը մեր հին,
Ոճերից թունոտ, որերն անուրախ,
Վորոնք մնացին հեռու ավերին
Սեղ հորձանքներով արյուն ու թարախ...

Որերը ծանր, մռայլ գերության,

— Միլլիոններին՝ մահ, մեկին՝ կյանք ու լույս—

Յերբ աշխարհով մեկ բաց պոռնկատան
Լապտերն եր լկտի որորվում անհույս!

Յերբ յես հիշում եմ՝ սիրտս և մրրկվում,

Խնչպես ենք կրել լուծը անուշի!

Անցած կրակով նորից եմ այրվում,

Հին ցափն եմ զգում իմ սրտում ելի!

Հոսող ջրերից ավելի վարար

Արյուն և թափվել բոլոր վայրերին.

Զոհեր և տվել աշխարհը արար,

Անհամար զոհեր եղ սեղ որերին!

Բայց զուր չեն ընկել զոհերը անմահ,

Ափսոս չեմ ասում արյուն-ավերին.

— Որերը հրեղ թաղված են հիմա,

Ու անեծք անվերջ եղ զարշ որերին!..

1925

ՏԵՍԻՐ ՈՒ ՏԱՐՏԱՄ...

Տխուր ու տարտամ ժամերիս անշող,
Յերբ ցավն ե խոստում իմ անսեր սրտում,
Ու բո մորմոքի մշուշը մաշող
Իմ ուղիներին իջնում ե տրտում,
Մարում ե հոգուս ամեն մի լույս-շող,
Վհատ ու պարտված որերիս միջին,
Յերբ նահանջներից անուժ ու շվար
Սեվմուծ, անողոր զիշերվա մայթին
Իմ ու ընկերիս սրտերն են խավար
Ընկնում վորպես վորբ անտուն մանկան դին,

Յես հիշում եմ ձեզ, հրկեզ զոհերին,
Ձեր արյունը ջերմ թափված անխնայ
Բոլոր դաշտերի սեւ ուղիներին,
Հիշում եմ յես ձեզ, վոր ընկաք անաս
Ու կրակվեցիք մեր հուր որերին!

Հիշում եմ բազում, բյուր ու անհամար
Սրտերը ձեր մեծ ավեր ու մարված,
Վորպես ատրուշան փշուր, հողմահար,
Ու սեւ, գլխակոր, ամոթից այրված
Սիրտս ե բռնկվում զայրույթով անմար!..

Մշուշն ե ցավիս անցնում ցող հետքով,
Աչքերս են բացվում նոր լույսերով վառ.
Նայում եմ չորս կողմ հուսավառ դեմքով,
Մոռանում նահանջ, սերս վորբ, թշվառ,
Ու նորից առույգ անցնում ճամբերով,

Վորոնցով դուր եք անցել հրավառ!..

1925

ՆՈՐԻՑ Ե ՏԻՐԵԼ...

Նորից ե տխրել իմ հոգին ցավոտ,
Հրկեզ հուշերով ինձ մոլորեցրել...
Գիշերներս բոլր մինչեւ առավոտ
Նորից են անքուն սրտիս ծանրացել...

Դաշտերում մի՞ին ու մառախլապատ
Տեսնում եմ յես ձեզ մշուշով թաղված,
Շուրջս ամալի խավար անապատ,
Ու դո՛ւք սեվամահ սյուներից կախված!

Վերադարձ չկա, չկա արահետ,
Արնածոր յերկրում գոհեր անշիրիմ!
Մարված շողի պես անհայտ ու անհետ,
Վորպես մի հառաչ այս մութ գիշերին...

Նորից ե տխրել իմ հոգին ցավոտ,
Տոչորում ե ինձ մի բոցեղեն հուշ!
Նորից եմ տարտամ մինչեւ առավոտ
Անլույս համբերով դեգերում անուժ...

1925

ՆՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

(ՅԵՐԿՈՒ ՅԵՐԳ)

ՆՈՐԿԵ Ե ՏԻՐԵ...

Նորից ե տարեկ իմ հոգին ցամառ,
Հիմեզ հուշերով ինձ մայրըցես...
Գիշերներդ բոլոր մինչև արևախառ
Նորից են անբուռն սրտիս մանրացել...

Դաշտերում մինչև ու մաստիսպարս
Տեսնում եմ իմ հոգին ցամառ,
Հուշերս ամենի իմ հոգին ցամառ,
Ու դա էր սիրտիս մանրացում...

Մերազուրն լիա, լիա սրտիս,
Հիմեզ չեմքում գտնեք անհիմն
Մարտիս լիա սրտիս ամենիս ու անմահ,
Հուշերս մի հուշից առ մի զիջեիր...

Ինչից ե տարեկ իմ հոգին ցամառ,
Հուշերս ե ինձ մի րոպեին հուշ
Նորից են անբուռն մինչև արևախառ
Մեզիս մանրիս զիջեիր անմահ...

ՔՈ ՅԵՐԳԸ ՆՈՐ

Հիմա ամենամար,
Փամերիդ, աղիներ,
Վանքերիդ հնամյա
Ղողանջները չեն,
Վոր կանչում են մեզ,
Արավորներիդ սեզ
Ու հովիվներիդ սարերի լանջին!
Յերգեր են անահ,
Նոր ղողանջներ են
Զրնգում հիմա!
Ամեն մի հովիվ
Ու մի շինական, ուր ել վոր լինի,
Լսում ե, խորհում,
Դիտե,
Յերգում ե հնչեղ
Յերգը Լենինի...

* *

Յե՞րգ ե,
Թե յերգ չե,
Բայց սրտի վերք չե
Անբուժ, արնաքամ,
Վոր սրի,
Հրի,
Գուժկան որերի
Վողբն եր դարավոր յերգում մշտանգամ:
Յերգ ե,
Մի նոր յերգ!
Դաշտերում գարնան
Մեծ աշխատանքի աննման մի հերկ.
Բացվող սարերի ջրերի նման
Յերգ ե՝ վարարման...
Մեծ կայանների
Միրտն ե զողանջուն,
Յերգն ելեքտրական!
Ամեն մի հնչյուն՝
Միլլիոն սրտի լույս!
Ամեն մի հնչյուն՝
Վորպես Հոկտեմբերն
Համաշխարհային,
Վա՛ռ,
Մրրկահո՛ւյզ!

Յերկիր իմ թովիչ,
Ջրերդ են հոսում
Կարկաչով մի նոր
Ու նոր հուններով,
Որերդ են հյուսում

Քեզ նոր ծիածան,
Նոր սեր,
Նոր գորով՝ ծաղիկ ու ծածան!
Յերկիր իմ թովիչ,
Ընտրել ես դու քեզ նոր ուղի,
Նոր բաղդ,
Նոր Լուսավորիչ!..

* *

Ձոհեր անհամար,
Մահվան ուղիներ,
Վորոնցով միայն դու եյիր անցար,
Մայր բռնաբարված ու վորդեկորույս,
Սրերը մեխված սրտիդ արնածոր
Անլույս ու անհույս!..
Անցար
Մերկ ու բաց.
Ու ի՜նչպես անցար
Անապատները հրաշունչ, այրող,
Հեղեղատներից մահաբեր,
Վարար...
Հրդեհ, կոտորած,
Մով ու տառապանք,
Ու բազում, բազում
Բանտեր ու կապանք...
Աշխարհի բոլոր զոհերի շարքում
Ամենամեծ Ձոհ,
Ուղիներդ անցար սեւ հոգեվարքում,
Անցար,
Ու այսօր,
Յես վերջին անգամ

Հիշում եմ քո բյուր զոհերն արնաքամ...
 Տեսնում եմ
 Հիմա
 Կանգնել ես ազատ Մասիսի դիմաց,
 Մասիսից հպարտ!
 Կարմիր ես կապել,
 Վորպես մի ջահել
 Մի հսկա Մհեր,
 Հզոր ու անպարտ!
 Նայում ես չորս կողմ
 Ուրախ ու խնդուն.
 Որերդ միշտ հողմ,
 Վոսոխներդ հազար
 Հիմա ել չկան,
 Վոր խայթում եյին ո՞՞նչ ու մահաթույն!
 Հիմա
 Հուշերիդ,
 Մնացած, զնացած
 Արնոտ փշերիդ,
 Հին ու հնամյա
 Նահատակներիդ
 Մրմունջները չեն, վոր մաշում են քո
 Լուսեղեն հոգին!
 Վա՛ռ,
 Արեգակա՛ն
 Յերզն ե դարբնոցի
 Զրնգում հզոր,
 Թովում անմեքին.
 Վառվող հնոցի
 Զերմն ե բռնկվել բերկրանքով բոսոր,

Արշալույսներից շառ ու շառագույն!
 Ամեն մի հովիվ ու մի շինական,
 Ուր ել վոր լինի,
 Լսում ե,
 Գիտե,
 Յերգում ե հնչեղ
 Յերգը Լենինի...

ՔՈ ԿԱՆԹԵՂԸ ՆՈՐ

Արարատյան դաշտ,
Պատմական հովիտ!
Գեղամա ծովից
Ու Արագածից
Մինչեւ Արարատ
Արյուն ավերիդ
Վոչ հաշիվ ունես,
Վոչ թիվ,
Վոչ անուն...
Ամեն մի քայլ հող՝ դարերի սրտում
Վորպես մի անհուն.
Ամեն մի խաչքար՝ անհայտ Զվարթնոց,
Ամեն մի շիրիմ՝ մի ամբողջ ապատ,
Թաղված ծաղկանոց!
Մոխիրների տակ դարերով տրտում,
Վորպես հարեմում
Մի գեղեցկուհի լվված ու լքված!

Վորպես անարգված,
Մերժված աղերսանք այս սեւ աշխարհում...
Ու եղ դարերից պահել ես միայն
Լույսի մի նշույլ, վորպես միակ հույս
Սրտիդ անգյուման՝
Կանթեղն ես վառել քո Լուսավորչի
Մարերիդ վերա մշուշ ու դուման...
Դարեր են անցել,
Վոչ վոք չի տեսել լալկան որերի
Կանթեղը անհայտ,
Առասպելական...
Ու հովիտն եր բորբ, դաշտն Արարատյան,
Խավարում թաղված՝ սեւ, անհիշատակ,
Ինչպես վանքերում
Մի կորած մատյան
Փռչիների տակ...

* * *

Որեր են ուրիշ հիմա նոր ծաղկում...

Արեւը հպարտ
Կանգնել է սարին,
Վորպես մի ժողով
Զեկուցման համար՝ կանգնել է հանդարտ
Դիմացի քարին!

Դաշտն Արարատյան փռվել է,
Ասես մի հսկա դահլիճ,
Շոգ զեկուցումից վառվել է
Ու լուռ

Հստակ ե հոգնած

Խոսքերը կրակ իր նոր ժողկոմի...

...«Մենք այս տարի

Պետք ե ջուր տանք

Կանաչներից

Ամեն արտին

Զանգվա ջրից!

Յերկաթ, քարի

Մեծ աշխատանք

Պետք ե տանենք մեր դաշտերում,

Վոր բամբակի

Հողաբաժինը լայնանա հենց ես գարուն...

Նայեք

Պատրաստ տրակտորներին,

Կանգնած անահ

Հուր յեզներին,

Վայրերում հին լուսավորչի,

Վոր վոչ մի բուռ

Հող չը կորչի!

Ելի ուրիշ խնդիրներ կան,

Մեծ կարիքներ...

Զորորինակ՝

Ելեքարական

Հազարների ուժ ունեցող

Հարկավոր ե մեզ կայարան...

Ամեն մի գետ

Թող մեզ լինի նոր Հրազդան...

Վոր ամեն տեղ ամեն անգետ

Լույս ստանա ելեքտրական...

Ու ելի խոսեց արեւ-ժողկոմը

Յերկար, կրակոտ.

Յեւ յերբ բորբորված խոսքերը նրա

Հասկացան ամեն մարդ ու արարած,

Նույնիսկ շվարած

Ամեն մի լակոտ,

Արեւը իջավ սարերից հպարտ...

Բեզարած նայեց իր մեծ դահլիճին

Վերջին հայացքով.

Ու զեկույցից գոհ ռահվիրան անպարտ

Բեմից ցած իջավ

Վառ հիացմունքով...

Յերեկոն իջավ ցանկալի ու զով

Արեւից տապված շինականների

Հոգնած ճակատից

Քրտինքը սրբեց

Ու նրանց բորբոք դեմքին տվեց հով...

Գյուղացին թողեց իր արտն ու առուն.

Կանաչների մոտ

Անավարտ ու չոր,

Բահերը ընկան՝ կարծես խոր քնի

Մինչեւ առավոտ,

Վոր վաղը զարթնեն աշխուժ ու յեռուն,

Կանգնեն գործի նոր.

Շինվող շենքերի պատերից իջան

Ուստա ու բանվոր...

Խավարը խաղաղ թեվերը փռեց
Արեվխաշ հողին.

Ջանգուի ափին ելեքտրակայանն

Իր ջահը վառեց,

Վորպես մի նոր լույս ամենի համար...

Վորպես լուսեղեն

Նոր լուսավորչի կանթեղը անմար,

Լույսերով շողո՛ւն,

Հաստա՛տ ու պայծա՛ռ,

Ինչպես որ-ցերեկ, արեվն հրավառ!

Կանթեղը վառվեց մեր նոր որերի,

Վոր յերբեք,

Յերբեք,

Խավարն հնամյա, անցած որերի

Չգրկե նորից դաշտն Արարատյան

Ու նրան նորից չթողնի կորած

Ու անհիշատակ իր սեվ ծալքերում,

Ինչպես վանքերում մի թաղված մատյան

Փռչիների տակ!..

Յերևան, 1925

Լ Ե Ն Ի Ն

Ռ՛վ չի հիշում

Կովի տարին,

Յերբ մեր յերկրում

Խավար իշխանն եր ահռելի

Անասնո՞ իշխում...

Կռիվ եր մեծ եղ սեւ տարին անասելի՜

Մահն եր սեւով յեկել նստել,

Խիւն վրան,

Ջինգիզ խանի հորդաներով

Հրաբերան.

Մուլթն եր ծածկել չարիքներով

Ամեն մի շնք.

Կռիվ եր մեծ, զարհուրելի

Անսիրտ ու նենգ...

Արյունն եր ծոր աղբյուրներից

Կարմիր հոսում,

Ել ի՞նչ ասեմ, խոր ցավերից

Հողն եր խոսում...

Հազար հրդեհ, հազար կրակ,

Հազար մի ցավ,

Ամեն սրտին, ամեն արտին

Խփեց—չանցավ...

Ռ՛վ հասկացավ զուլումն յեկավ,

Ի՛նչպես յեկավ,

Կրակն անշեջ մարդկանց գլխին

Ի՛նչպես ընկավ,

Յերկիրը վողջ դարձավ բորբոք
 Վառման մի շեղջ,
 Ի՛նչ չը տեսավ աշխատավոր
 Մեր դասը խեղճ...
 Եղպես զուլում որերով եր,
 Յերբ իշխում եր, թագավորում յերկրում ավեր
 Խավար իշխան:

Ով գալիս եր՝ խոսք եր ասում,
 Ով ել լիներ,
 Թեկուզ վորդին,
 Գուժ եր հայցում, ազատություն
 Մաշված, մարված ժողովրդին,
 Դահճի սրից չեր ազատվում նեռ-իշխանի!
 Իշխան չեր նա,
 Վիշապ եր ժանտ յոթ գլխանի...
 Աշխարհն եղպես անվերջ տոչոր
 Վառվում եր բորբ,
 Միրտը նրա խոցված, հրկեզ
 Ընկած եր վորբ!

*
 * *

Ու մի որ ել մի խավար որ,
 Յերբ ցամլս յերկրի
 Անտանելի վերբ եր դարձել
 Մահից դժնի,
 Իսկ իշխանն ել, շուրջն հավաքած
 Մեծ ու նազիր,
 Մի խայտառակ քեֆ եր սարքել
 Զեղխ ու զազիր,
 Եղպես մի որ հողն եր տնքում զուլումներից

Սեվ, մահատանջ,
 Մեկել հեռվից մի ծայն լավեց,
 Մի բարձր կանչ՝
 — Ե՛յ, բանվորներ՝ ամեն ցեղի,
 Ամեն լեզվի,
 Շինականներ՝ ամեն տեղի,
 Ուր կը լավի
 Մով ու սգի, տանջանքների
 Մորմոք ու ցավ.
 Ե՛յ, զինվորներ՝, հրերի մեջ
 Մերկ ու ծարավ,
 Ռ՞ւմ համար եր դուք չարչարվում,
 Քրտինք թափում,
 Ռ՞ւմ եր զենքով դուք պաշտպանում,
 Արյուն թափում!
 Զեր վոխերիմ թշնամուն եր
 Գերի դառել
 Նրա կամքով ձեր տուն ու տեղ
 Հիմքից վառել...
 Տեսեր ո՛վ ե ձեր թշնամին
 Մահից հոխորս,
 Զեր արյունով ո՛վ ե ներկել
 Գետերը հորդ...
 Յեկեք մեկտեղ վերջ տանք նրան,
 Վերջ տանք կռվին.
 Դարձնենք նրա կրծքին անսիրտ
 Մեր սուր սվին,
 Ու թող վոստին ընկնի դաժան,
 Վոխն ստանա,
 Խեղճ ժողովուրդն հրից-սրից
 Հանգստանա!...

Խաղար իշխանը զարմացավ.
 Ո՞վ ե, ասաց,
 Մեր դեմ խոսում եղպես հանդուգն,
 Եղպես անասնձ...
 Եսքան տարի թագ եմ կրել,
 Թագավորել,
 Եղպիսի խոսք յես անպատկառ.
 Դեռ չեմ լսել...
 Ու իսկույնեթ մարդիկ ղրկեց ամեն անկյուն,
 Վոր իմանան,
 Եղ ո՞վ ե նոր քարոզ կարդում,
 Աշխարհին նոր տալիս հրաման,
 Ով ե, ով չե,
 Բռնեն բերեն,
 Ով ել լինի՝ չի ազատվի
 Արնոտ սրեն!

* *

Սուրհանդակները զենք առած,
 Վորը անգեն,
 Ձորս կողմ ընկան, վորսի անցան,
 Վորպես բազեն,
 Վոր դաշտերում արնածարավ
 Հավք ե փնտրում,
 Կամ թե բաղցած գայլի նման
 Ճամբա կտրում:
 Ձորս կողմ ընկան, շատ գնացին,
 Ինչ գնացին,
 Յեկան տեսան ու զարմանքից
 Մուշ մնացին:

Եհ, ի՞նչ տեսնեն, ծուխդ մարի
 Խաղար իշխան,
 Ինչ տեսել են՝ եղպիսի բան
 Դեռ նոր տեսան...

Մի հասակով մարդ եր կանգնած,
 Յասկոտ դեմքով,
 Շուրջը հազար, հազար ու բյուր
 Մարդիկ զենքով,
 Դրոշակներով կարմիր ու վառ,
 Ասես բոսոր
 Բանակների զորք եր բազում,
 Բազմահզոր!

Եղ ցասկոտ մարդը մեկ խոսում,
 Մեկ կանչում եր,
 Ու բանակն ել նրա կանչին
 Մեկ շաչում եր,
 Մեկեկ վառված նրա հրով
 Աղաղակում
 -- Կեցցե՛ Լենին,
 Իշխաններին
 Մա՛հ,
 Խորտակում!..

Սուրհանդակներն ապուշ կտրած
 Ասին՝ տեսնենք, ինչ պիտ լինի
 Վերջը սրա.
 Տեսան բոլորը վերցրած
 Ձենք ու զրահ,
 Ել բանվոր մարդ, ել հողավոր,
 Ինչքան վոր կան,

Բոլորն յեւան ճամբա ընկան
Լենինի հետ,
Վոր զան խավար, նեռ իշխանի
Գահը արնոտ քանդեն անհետ!

Սուրհանդակներն վերադարձան
Շտապ, վռագ,
Վոր իշխանին պատմեն վտանգն
Եղ վերահաս:

Շատ զարմացավ խավար իշխան,
Մեկ կարմրեց,
Մեկ կապույտվեց,
Ու խստագույն, մի սաստկածայն
Հրաման տվեց:
Պալատներում նրա շքեղ
Վողջ կարծեցին,
Թե կործանվեց յերկրաշարժից
Ցեկեղեցին
Մայրաթոռա,
Մեկ մի քանիսն ել ասեցին՝
Ամպ կը գոռա՝
Հրաման կասեմ, ի՞նչ հրաման,
Արյուն-աղբյուր.
— Զորք ուղարկեք հսկաներից
Հազար ու բյուր
Եղ անպատկառ Լենինի դեմ
Իր մարդկանցով.
Ցերկիր նրա դարձրեք կարմիր
Արյան մի ծով.
Ինչ կա, չկա՝ ավերեցեք
Փոքր ու մեծով...

Իսկ իրեն ել, Լենին ե ինչ
Քար ու քացախ,
Կը բերեք ինձ, քաշ-քաշ տալով
Ինչպես մի ցախ...

Ասեց, չասեց, զորք հավաքվեց
Հսկաներից,
Իրենց ամեն տեսակ զինված
Մականերից.
Զորք եմ ասում, զորք գիտենաս,
Ասողին թիվ կար,
Իսկ եղ հսկա բանակներին
Հաշիվ չկար...
Հավաքվեցին ու գնացին Լենինի դեմ
Պատերազմի,
Վոր սրերով ու հրերով
Հազար ու մի
Նրա յերկիրը ավերեն
Տեղով, տնով,
Իրեն բռնեն ինչ ել լինի,
Ու ինչ գնով...

* * *

Անցավ հազիվ մի յերեք օր
Ցերեք գիշեր,
Իրար առան ես հակառակ
Ցերկու ուժեր...
Մի նոր կռիվ արյունահեղ
Ու կատաղի
Բյուր զոհերով ծածկեց ամեն
Վայր ու ուղի.
Արյունն յեւով գետերի պես
Հոսեց կարմիր,

Վոչ մի բանակ չուզեց հաշվել
Զոհերը իր...

Անցավ ամիս ու կես տարի,
Կռիվն անեղ,
Քանի զնաց՝ ենթան մեծցավ՝
Հուր ու հեղեղ...

Հսկաներին իշխանական ճախմբի քառու մմնա բնոր
Զարմանքն առավ՝
Ես ի՞նչ բան ե, վոր զառն անմեղձ
Առյուծ դառավ,
Բանվոր, գեղջուկ, աշխատավոր
Դասը գերի,
Ես ի՞նչ բան ե, կռվում ե զոռ,
Անպարտելի...

Խավար իշխանը լուրն առավ,
Վոր հույս չկա
Կռվի վերջին ու ոգնություն
Յեթե չը գա,
Լենինն առած իր բազմազուն
Հերոսներին,
Ամիս չանցած կը խորտակե
Հսկաներին՝
Ինքը կը գա հաղթանակով,
Վոր իշխանին
Գահից գցի, վրեժն առնի
Որերի հին...
Ու նոր որենք, իշխանություն
Նոր հաստատի,
Վոր ամեն մարդ ինքը դատի,
Ինքը ուտի...

Իշխան կանչեց իր գիտնական
Գիտուն մարդկանց,
Իր մեծերին, վորտեղ վոր կար
Անունով անծ,
Խորհուրդ արեց, խորհուրդ հարցրեց
Տվեց, առավ,
Թե ժողովուրդն Լենինի հետ
Ես ի՞նչ դառավ,
Վոր իշխանի հսկայական
Զորքն անհամար
Ասես չնչին ուժ ե հիմա՝
Նրա համար...
Ի՞նչ միջոց կա, ու ի՞նչ հնարք
Կամ փրկություն
Պահպանելու իրենց խավար
Իշխանություն...

Շատ միջոցներ, առաջարկներ
Տվին, առան,
Վճռեցին՝ լավ ե գնալ
Մորթով գառան,
Խաղաղության սուտ յերդումներ
Անել նրան,
Ժողովրդին սուտ խոստումներ
Քաղցրաբերան
Առաջարկել,
Հետո կամաց, գաղտնի կերպով
Ու անարգել
Ժողովրդին Լենինի հետ
Սրի բաշել...

Խավար իշխանն ընտրեց հարյուր
 Գիտնական մարդ,
 Մի հարյուր ել հարտասաններ
 Ծեր-ալեգարդ,
 Բաղդրալեզու,
 Մի հարյուր ել դիվանագետ
 Ու փաստաբան,
 Ես բոլորին ընտրեց վորպես
 Հմուտ պաշտպան,
 Դաշտ ուղարկեց Լենինի հետ
 Բանակցելու,
 Ու համաձայն իրենց վճռին
 Մոլորցնելու
 Ժողովրդին...
 Յերեք հարյուր ու ավելի զախավ բնիկ տյումաքմաթ
 Մարդիկ յեկան,
 Բոլորն ընտիր, փորձված, գիտուն
 Ու գիտնական,
 Յեկան հասան Լենինի մոտ,
 Նրա զորքին,
 Ու վորոշված խաղաղությունն
 Առաջարկին:
 Սուտ խոստումներ տվին բազում՝ ազատության,
 Իշխանն, ասին,
 Սեր ե հայտնում իր տերության
 Բոլոր դասին.
 Սուտ յերդումներ տվին անթիվ,
 Յերդում կերան,
 Ասես վոսկի տաճար եր բաց
 Դրանց բերան...

Ելի ուրիշ քաղցր ու անուշ
 Խոսք ասեցին,
 Բայց Լենինին, նրա զորքին
 Չհամոզեցին:
 Լենինն իսկույն գլխի ընկավ
 Բանն ինչո՞ւմն ե,
 Ասեց, եղ ձեր սարքած լեզուն,
 Ասեք, ո՞ւմն ե...
 Յե՞րբ ե իշխանն արյունարբու
 Սեր ունեցել,
 Վոր իբր հիմա սրտանց սեր ե
 Մեզ կամեցել:
 Ե՛յ, ժողովուրդ, դառավ դեպի
 Իրա զորքին,
 Եսքան անմեղ զոհ ենք տվել
 Մենք արնագին,
 Վոր իշխանից նորի՞ց խաբվենք,
 Սեր տանք նրան,
 Ու հետո մեզ նորի՞ց բաշի
 Սրի բերան:
 Յե՞րբ ե զայլը գառին սիրել
 Իր յեղբոր պես,
 Չե՞նք հավատում մենք ստերին
 Սարքած եղպես.
 Չենք չենք դնի, մինչեւ հաղթենք
 Հսկաներին,
 Բավական ե հլու յեղանք
 Իշխաններին!
 Չորբը կանչեց—«կեցցե՛ Լենին,
 Ճիշտ ե ասում,

Մենք մեռնելն ենք հին որերից
Գերադասում...
Խաբեբա-սուտ լեզուներին
Ի՛նչ հավատալ.
Դրանց մեջքին հարկավոր ե
Մի քացի տալ...
Ու տվեցին...

Նորից կռիվը սկսվեց
Արյունահեղ,
Խավար իշխանը իմացավ
Լուրը անեղ,
Վոր Լենինին չը խաբեցին
Գիտուն ու ծեր.
Վերջիններից մի քանիսն են
Վողջ մնացել...
Յեթե նորից իշխան չը տա մի ոգնություն
Հսկաներին,
Յոթն որ չանցած կը խորտակե
Լենինի զորքը
Բոլորին...

Խավար իշխանը այլալվեց,
Գունատվեցավ,
Ասես հանկարծ կսկիծ զգաց,
Սրտի խոր ցավ,
Բայց ինքն իրան պահեց ամուր,
Շրթունք կծեց,
Ու նազիրին դարձավ տխուր՝
— Սա ի՛նչ անեծք
Թափվեց յերկնից մեր տերության
Սահմաններին.

Ումի՞ց պիտի հիմա խնդրել
Գու՞թ ու ներում.
Կանչի՛ր նորից խորհուրդ անենք
Մեր ծերերին,
Ազնվական, զիտուն մարդկանց
Ու մեծերին,
Ո՛ւմ կուզես դու, ով պետք կրգա,
Մի հար կասի.
Մի՞թե վերջ ե մեր տերության
Ու մեր դասի!

Խրոխտ իշխանն ասեց-չասեց՝
Մի ժամ անցավ,
Թե ժամ չանցավ, քաղաքը վողջ
Լուրն իմացավ...
Ունեվորներն հառաչեցին
Տխուր-տրտում.
Չունեվորն ել ուրախացավ
Հույսը սրտում՝
Ուր ե, ուր չե, Լենինն հիմա
Դաղաք կառնի
Ու կազատի իշխաններից
Նենգ ու բռնի...

Մի ժամ անցավ, թե ժամ չանցավ,
Մեծ դահլիճում
Մեծավորներն եյին շարքով
Նստած վիճում:
Ամեն տեղից անել, ջահել,
Մեծ ու գիտուն,
Ել զանազան ծերեր հարուստ
Ու մեծատուն,

Քահանաներ, վարդապետներ
Վեղարավոր
Ու մնացած յերկրի բոլոր
Իշխանավոր,
Ջայն ունեցող վաճառական
Դասը ուռած
Յեկեկ եյին ախով-վախով
Գունաթուած...

Շատ խոսեցին, քիչ վիճեցին,
Վճռեցին՝
Թե կա հնարք՝ պետք ե ցույց տառ
Յեկեղեցին,
Մեկել հարուստ ունեւորներն
Իրենց վոսկով,
Ուրիշ հնարք-միջոց չկա,
Թե չե խոսքով
Ո՞վ կարող ե Լենին խաբել...
Թե բան լինի,
Միայն խաչով ու կաշառքով
Բան կը լինի!..

Ես խոսքերին յեպիսկոպոսն ամենամեծ
Շատ հավանեց.
Խաւար իշխանն ել մտածեց,
Դրեց-հանեց,
Վոր եղ փորձված միջոցներով
Պապական-հին
Անտարակույս պիտ հաջողվի
Լիրը Լենինին
Ու խուժանին ապստամբված
Խաբել մի կերպ.

Հնարք կասեմ՝ հիմա ե պետք,
Թե չե ել յե՞րբ...

Շուրջառ առավ դասն հոգեւոր,
Խաչ ու խաչվառ.
Վաճառական՝ վոսկի, զոհար,
Ջառ ու պայծառ,
Ուրիշ բազում ընծա, խմիչք,
Անուշ զինի,
Ճամբա ընկան քոչ-բարխանով
Դեմ Լենինին:

Հենց եղ պահին Լենինի զորքն
Ուժ կող արած
Հսկաներին նեղել եր խիստ
Կալ մեջ առած,
Յերը լուր հասավ, վոր իշխանից
Բեռով, վոսկով,
Մարդ ե զալիս խաղաղության
Աղերսանքով:

Կռիւն ասես դադար առավ
Հրամանով.
Չորքը հոգնած նայեց տեսնի՝
Գալիս ե ո՞վ.
Ճիշտ ե արդյոք խաղաղության
Լուրը բարի,
Վորին ահա սպասում են
Մի վողջ տարի.
Մարդու ջան ե, յերկաթից չե,
Վոչ ել քարից,
Ո՞վ չի հոգնի զուլումի մեջ
Հրից, սրից,

Դեհ Լենինի զորքն ել կարմիր
 Բեզարած եր,
 Զահել թե ծեր,
 Յերբ իշխանի պատգամավոր
 Մարդիկ յեկան
 Խաչ-խաչվառով, նվերներով
 Արքայական,
 Իսկույն յեվեթ հոգեվոր դասն սկսեց
 Ժամ-պատարագ,
 Մնացածներն բաժանեցին
 Գինին արագ:
 — «Ե՛յ, Ժողովուրդ, ուրախացիր,
 Կռվի վերջն ե,
 Մեծ իշխանը ներողամիտ
 Ձեզ կը կանչե՛:
 Նա Լենինին ուղարկել է մեզ հետ վողջույն
 Ու հրավեր,
 Ձեզ բոլորիդ յեվ թե նրան՝ մեծ նվերներ,
 Վորպես նշան
 Իր հաշտության»...
 Զորքը կարմիր մուրը մնաց
 Ու չգիտեր,
 Յերա՞զ եր, սո՞ւտ՝ խաչվառներով
 Խաչ ու տերտեր...
 Վորն հավատով պատարագին
 Ծունկ չոքեցին,
 Վորն ել ծարավ անուշ զինուց
 Փորձ արեցին,
 Բայց շատերն ել կասկածեցին,
 Ով չեր գինով,

Ասին՝ նորից խաբում են մեզ
 Ուրիշ գնով:
 Հսկաներն ել ուրախացած
 Շունչ քաշեցին,
 Իրենց ջարդված ցանցառ շարքերն
 Նորոգեցին,
 Ուրիշ հարմար դիրքեր գտան
 Ամրացրած,
 Վոր հենց կարմիր զորքը հարթի
 Ընկնի թմրած,
 Իրենք պատրաստի դիրքերից
 Նորոգաշեն
 Անցնեն կռվի ու թշնամուն
 Սրի քաշեն...
 Վոսկի զինին հոսեց առատ,
 Գետի նման,
 Կարծես կռվի դաշտ չեր ետեղ
 Հուր ու յաման...
 Կարմիր զորքում ուրախության
 Յերզը հնչեց,
 Ու դեռ արեվը չեր թերվել,
 Զուռնեն փչեց:
 Հոգեվոր դասն հանդիսավոր
 Ու յեռանդուն
 Յերկնից փառաց սեր եր հայցում,
 Խաղաղություն,
 Հսկաներն ել սրում եյին դավերն իրենց
 Հազար ու մի,
 Պատրաստվելով կես գիշերվա
 Հարձակումի...

Մեկ եւ տեսան, եւ ի՛նչ տեսան՝
Տեսնելու չեր,
Հուր բարձրացավ, ծուխ բարձրացավ,
Ծուխ ու հուր չեր,
Լենինի վառ ցասման հուրն եր
Հուզված կրծքից,
Բարկությո՛ւնն եր, զայրո՛ւթն անեղ
Սրտի խորքից.
Յերբ իմացավ ի՛նչ ե յեղել,
Ո՛վ ե յեկել,
Լենին վառված թռավ կռվի
Դաշտը մեկ ել...

Յերզը կտրավ, ասես սազի
Թեղը կտրավ,
Զուռնեն լուեց, ասես մեկից
Հանկարծ կտտրավ.
Ժամ-պատարագ ընկավ շփոթ,
Իրարանցում,
Հսկաների դիրքերով մեկ
Անցավ ցնցում...
Վոչ վոք վոչինչ չը հասկացավ՝
Ինչ պատահեց,
Մենակ կարմիր զորքն հասկացավ,
Իրան պահեց.
Ու քիչ անցավ, թե շատ անցավ,
Ինչքան անցավ,
Մեկել մի կանչ կարմիր զորքի
Սրտով անցավ...

— Ե՛յ
Ընկերներ՝,

Աշխատանքի մեծ զինվորներ,
Կանչեց Լենին,
Ի՛նչ եր անում, ո՛ւմ եր լսում.
Կարոտցե՞լ եր ելի հնին.
Թե՞ քիչ են ձեր ջարդված մեջքից
Քրտինք բամել,
Թե՞ հացի տեղ նորից կուզեր
Յերկաթ ծամել...
Մեկ ուզեցին, վոր մեզ խաբեն
Շինծու խոսքով,
Հիմա յեկել ուզում են մեզ
Խաբել վոսկո՞վ.
Թե հաշտության խոսք են ասում
Մեր շարքերում,
Ապա ինչո՞ւ իրենք շտապ
Նոր դիրքերում
Սուր են սրում ու նորոգում
Զենք ու զրահ,
Վոր հարծակվե՛ն կես զիշերով
Հենց մեզ վրա...
Կարմիր զորքը նայեց տեսավ,
Ու ի՞նչ տեսնի.
Հսկաների նոր դիրքերին
Դիրք չի հասնի:
Եստեղ իրենք խաղաղության
Յերգ են յերգել,
Եստեղ նրանք սարդի նման
Վոստայն սարքել.
Նայեց տեսավ՝ կարմիր զորքը
Ալեկոծվեց,

Վրդովմունքից ուկյանի պես

Հուզվեց, լցվեց,

Ու շարքերով փոթորկալից

Ու վիթխարի

Կռվի կանգնեց նոր ուժերով,

Նորից արի:

Իշխանական պատգամավոր

Եւ չը մնաց,

Ով կարող եր՝ վերադարձավ

Ու յետ գնաց,

Ով ուշացավ, նա ուշացավ

Անվերադարձ,

Իսկ հոգեվոր դասը չքվեց,

Աստու, անվարձ...

Ու յերբ զիշերն իջավ դաշտին

Սեւ ու անբուն,

Լենինն իրա զորքին նայեց,

Տեսավ կանգուն,

Հզոր, հուժկու շարքերով կուռ,

Բյուր ու բազում,

Դեմքերին վառ՝ վոգեվորված

Սրտի հուզում:

Եսպես թողնենք սրանք կռվեն

Յերկու բանակ

Իրարու դեմ արյունըռուշտ

Մինչ հաղթանակ,

Իսկ մենք նորից գնանք խավար

Իշխանի մոտ.

Նրա գլխին լույս չեր բացվեց,

Սեւ առավոտ...

Լուրը բերին՝ վոր չը խաբվեց

Լենինն ելի,

Ու յեթե նոր հսկաներին

Ճար չը լինի,

Յերեք որից շատ չի անցնի,

Գուցե յեւ բիչ,

Յերկիր կանցնի Լենինի ծեռքն

Հաղթանակիչ...

Խավար իշխանն եւ չը լսեց իրենց

Ահեղ լուրը,

Վագրի նման գոռ մուչաց,

Քաշեց սուրը՝

Լրաբերի գլուխ կտրեց

Հենց տեղնուտեղ.

Ով կար չկար, նազիր, վեզիր,

Կանգնած եղտեղ,

Ահից գունատ ծունկ չոքեցին

Ու քարացան:

Իշխան մուշլ նայեց, կանչեց

Ահեղածայն.

Մոտ լեռներից, քարափներից

Ժայռեր ընկան,

Սարսափ տիրեց պալատներում

Իշխանական:

— Ով զենք ունի՝ զենքով գնա

Դեմ Լենինի,

Ով զենք չունի՝ անգն գնա,

Ինչ եւ լինի

Սեւ հողի հետ հարթել նրա

Զորքը խուժան

Ու իրան ել պատժել մահով,
 Ահով դաժան...
 Չորս կողմ անթել հեռագրով
 Իմաց տվին,
 Չորք հավաքվեց՝ հաշիվ չկար
 Չափ ու թվին.
 Նույնիսկ յեկավ բազմաթիվ զորք
 Ու ոգնություն
 Ուրիշ յերկրի իշխաններից՝
 Մեծ, մեծատուն,
 Վորոնք լսած կարմիր զորքի
 Կռվի մասին,
 Իրենք նույնպես ահ զգացին
 Իրենց դասին՝
 Չնի Լենինն հաղթի առաջ
 Իր իշխանին,
 Հետո դարձնի զենքը հզոր
 Իրենց զխին:
 Եսպես անթիվ զորք հավաքվեց
 Անասելի,
 Ինչքան ասեմ, շատ չեմ ասի,
 Ե՛լ ավելի,
 Առաջ շարժվեց Լենինի դեմ,
 Կարմիր զորքի,
 Հրով-սրով ստիպելու
 Նրան կարգի,
 Ու խեղդելու ժողովրդին
 Արյան ծովում,
 Առաջվա պես սեվ գերության
 Սեվ խավարում...

Բայց ով տեսավ զորքն անհամար՝
 Ասաց՝ ուշ ե,
 Խավար իշխանն անմեղներին
 Չուր կը քշե
 Վոչխարի պես մեջտեղ արած
 Սրի բերան.
 Հեղեղի դեմ չի դիմանա
 Ծառ ու գերան.
 Իսկ ապստամբ ժողովրդի
 Յասուն հիմա
 Չայրույթը մեծ, վրեժխնդիր,
 Հարյուրամյա,
 Գարնան յելման հեղեղներից
 Ավել վարար
 Հոսում ե զոռ, ալեկոծում
 Աշխարհն արար:
 Ո՛վ ել լինի, ի՛նչպիսի մարդ,
 Ո՛ւր ել լինի,
 Նա չի կարող կանգնել հիմա
 Դեմ Լենինի...
 Եսպես եյին ասում-խոսում
 Ամենուրեք,
 Վոր իզուր են կռվում, մաշվում
 Գիշեր-ցերեկ...
 Բայց դեռ կռվին կարծես չկար
 Վերջ ու սահման,
 Նա փռվել եր յերկրի կրծքին
 Մահի նման
 Ու կրծում եր նրան անգութ
 Ու չարաչար.

Չարա չը կար, մի յեւը չը կար,
Չը կար մի ճար...

* * *

Անցավ եսպես մի կես տարի,
Դարուն, ամառ,
Յերկու բանակ կռվում եյին
Դաժան համառ.
Արյուն թափվեց յերկու կողմից
Ջրի նման,
Ջոհեր ընկան, ել ի՛նչ զոհեր,
Վառ ու յաման!

Մի գիշեր ել, յերբ խավարում սեվաբարուր,
Ոճերի պես հպվել եյին մահը զարհուր,
Ահն ու զարգանդ,
Դաշտը կռվի դարձրել դժոխք,
Սարսափի բանդ,
Մեկ ել Լենին դրոշներով
Հուր-հրեղեն,
Վորպես լուսե վառման ճաճանչ,
Հուրհրալեն
Կանգնեց բարձր զորքի դիմաց
Յերկու կողմի,
Ու խոսք ասաց ու վարարեց
Նման հողմի
Բոլոր սրտերը արնածոր
Ու մահածին,
Վորոնք հասած արտի նման
Ծփծփացին...

Չորքը տեսավ Լենինին լույս
Ու լուսավառ,
Լսեց նրա սրտի խոսքը՝ հուր, հրավառ,
Վոր աշխարհում մեկ ուղի կա,
Մի ճանապարհ
Բոլոր յեսիր աշխատավոր
Դասի համար.
Եղ մեկ ուղի-ճանապարհով վիշաղ աղի բռնման դժ.
Թե մի անգամ ել անհատիկ կրի...
Աշխատավոր դասը զեա
Հաստատակամ
Ու միացած կուռ շարքերով գլխաւ խոզալ յի գաւթ)
Միահամուռ,
Վոսոխներից հետք չի մնա
Յերկրում հանուր...
Ասաց Լենին, ձեռքը ցասկոտ
Բարձրացրեց
Ու գիշերվա մութը խավար
Ասես ցրեց...
Ջարհուրը սեվ կարծես հալվեց
Մառախուղի,
Թովված զորքի առաջ բացվեց
Լուսե ուղի!
Ու չեր ծագել դեռ առավոտ
Ու բարի լույս,
Լուսարացի աստղն եր շողում
Դեռ սիրահույզ,
Յերբ իշխանի անհամար զորքն
Ապստամբված
Միացել եր կարմիր զորքին՝
Հաշտ ու հաշտված!

Ու մի յերգով, ուխտերով մի,
Մի սիրտ, մի հույս,
Զորքն եր շարժվում լենինացույց
Ուղիով լույս!

Յեւ յերբ բացվեց արեւելքում
Վառ արշալույս,
Զեր ամենիդ վրա բացվի
Եդ բարի լույս,
Զորքն ապստամբ իր հաղթական գոռ յերգերով
Լենինի հետ յեկան հասան,
(Դուք ել բարով հասնիք ուրախ ձեր մուրազին)
Հասան քաղաքն իշխանական,
Քաղաքն առան
Ու փող յերկրին ժողովրդով
Նոր տեր դառան!

Եդ որ ծագեց ասես ուրիշ մի առավոտ,
Վորի նման դեռ չեր տեսել հողը ցավոտ!

Արեւն յելավ հուր, հրաշոդ
Ու հրազեն,
Բարձրացավ վեր, փորպես փորսկան
Հրե բազեն,
Ու քարծուներից նետասլաց
Հարձակվեց վար,
Ճանկերը սուր խրեց հողի
Կուրծքը խավար...
Սիրտը նրա հանեց մարված,
Մորմոքահեծ,
Լսեց նրա ցավը մրմուռ,
Կակիծը մեծ,

Ու իր սրտի վառ հուզմունքով
Արեգական

Բորբոքեց բարկ սիրտը յերկրի
Սեւ ու լալկան!

Հրաքուխների հրով նրան
Արյունոտեց,

Նոր շունչ տվեց իր բոց շնչից
Ու յետ նետեց!..

Յերկիրն հրճվեց՝ սիրտն եր հրե
Բորբոքավառ,

Հողն եր շիկնել, շառագունել
Լույսերով վառ!..

Սեւը չը կար, մութն եր անցել
Յերկրի դեմքից,

Մի խավար թել չեր մնացել
Նրա հենքից!

Յերկիրն բացվեց ուրիշ հմայք
Մի առավոտ,

Վորի նման դեռ չեր տեսել
Հողը ցավոտ!

Արեւը չեր, փոր բարձրացավ,
Ցատումն եր խոր

Հուր, հրավառ ու հրեղեն
Որերի նոր...

Ցատումն եր հուր կաթսաներում
Հսկայական

Յեռում շաչով ու շառաչով
Մասսայական,

Վոր իր հրով լցներ, ծածկեր
Շարանը հորդ

Տանջանքների, վռնիքների
Չար ու հոխորտ!..

Արեւի տակ սեւ հողը չեր

Նոր սիրտ առավ,

Աշխարհի մութ սիրտն եր մարված

Նորից վառվավ!

Հազար-հազար աչքերն եյին

Կույր ու շվար,

Հազար-հազար սրտերն եյին

Փակ ու խավար,—

Մեծերին ճորտ, ուժին սարուկ,

Տիրոջն հլու,

Հարստահար, միշտ անարգված,

Միշտ անլեզու,—

Ասես հանկարծ լեզու առած,

Վոտքի յեւած

Պատմում եյին սեւ գերության

Ցավը անլաց,

Ու իրենց նեւ դահիճների

Շարան-շարան

Վերջին վճիռ եյին կարդում

Միաբերան...

Արեւը չեր,

Դրոշների կարմիրն եր բոց

Շողքով ծածան

Շառագունել ամեն մի վայր,

Ուղի, կածան!

Եղպես բացվեց հաղթանակի

Եղ որը լույս,

Գիշերների խավարն անցավ

Մրրկահույզ!

Յերկրի վերա շողքը փռվեց

Վառ արեւի,

Քան լենինյան պայքարն հզոր,

Յերեվել!..

* * *

Ինչպես զարնան ծյունն ե հալվում

Մոտ ու հեռու

Մարերից սեզ ու վարարվում

Առու-առու,

Եղպես խավար իշխանի սեզ

Կարգերը հին

Որենքներով հալվում եյին,

Անցնում մահին,

Ու նոր կյանքի նոր որենքներ,

Քան լուսաղբյուր,

Ջնգում եյին կարկաչահոս

Ցուրերով բյուր...

Ինչպես զարնան բերկրանքի մեջ

Նորը են վարում

Շինականներն առույգ, արի

Արեւ սարում,

Ու գութանի թեվով խորունկ

Հողը շերտում,

Կուրծքը նրա պատում են սեւ,

Սեւ ու տրտում,

Վերքի նման բաց են անում,

Փռում շարքով,

Հետո ցանում առատածեռն,

Անուշ յերգով,—

Եղպես լենինն իրա առույգ

Վարողներով

Խավար յերկրի կուրծքը քանդեց
Շող որերով,
Պատռեց խորունկ վերքը խոցոտ,
Գարշ ու թարախ,
Նոր կարգերի ցանքսն սկսեց
Առա՛տ, ուրա՛խ...

Հնից վռչվոր չեր մնացել,
Ով մնացել՝
Պահվել եր խոր, նոր որերին
Չեր դիմացել.
Իսկ իշխաններն բոլոր կարգի՝
Մեծ, մեծատուն,
Ու զանազան պատվավորները
Բազմագույն,
Ով չեր ընկել սրով-հրով
Ըմբոստացման,
Բոլորն ահից փախել եյին
Ուրիշ սահման,
Ուրիշ խավար իշխանների
Յերկրներում
Անցած որերն եյին կարոտ
Մտաբերում,
Ու սպասում, վոր քայքայվի
Զորքը հզոր
Ու քայքայված, անմխաբան
Ընկնի անզոր,
Իրենք նորից վերադառնան որենքներով
Իրենց դաժան
Ու հաստատվեն իշխանությամբ
Մահտարածամ

Բայց Լենինն ել, տունդ Լենին
Զը քանդվի,
Ենպես զործ չեր նա սկսել,
Վոր քայքայվի.
Ժողովրդի սերը կրծքում
Անմահական
Կռում եր նա իր պողպատե
Նոր ապագան,
Կռում եր հաղթ վարպետի պես
Հաստատակամ
Եղպես Լենինն աշխատեց մի
Յոթը տարի,
Ի՜նչ տարիներ, մեկն հավսար
Մի վողջ դարի՛
Ել ի՜նչ զործեր ասես չարեց,
Մեծ, անհամար,
Ի՜նչ չարչարանք՝ միլիոնների
Բաղդի համար...
Ու հոգնատանջ ծանր բեռից
Գերմարդկային,
Դե՛հ, Լենինն ել մարդ եր մեզ պես,
Միս ու արյուն,
Նա մահացավ,
Նրա բեղուն սիրտը այրեց
Անհայտ մի ցավ...
Ասես թավուտ
Անտառներին ամպ ե իջել՝
Մառախուղ մուժ,
Ու սարերին փռվել ե մուժ մշուշներով իրիկնամուտ
Կարմիր յերկիրն ե լենինյան
Տխրել խորունկ,

Դեմքին փռել սարսուռների
Սեվ մտորմունք...

Լենին մեռա՞ծ...

Մո՛ւտ ե,

Մո՛ւտ ե,

Անկարելի!

Ո՞վ կհավատա եղ հուր ցավին

Անմարելի!

Բայց լսեցե՛ք,

Ի՞նչ կանչեր են ես գիշերվա

Խավար մեզում...

Ո՞վ ե մոլոր վորքի նման

Խենթ հեկեկում...

Ի՞նչ պատահեց!

Զավոդների շահներն են

Մոլոր վայում

Արցունքահեծ...

Վայրկյաններն են անակրեկալ կանգնել կարծես,

Ու չեն սահում...

Շրջուկ ե խուլ ու անուկի՛

— Լենին մեռա՛վ՛..

Ով սիրտ ուներ, նրա սրտում արյունը վառ

Կանգնեց, սառավ՛...

Ամենուրեք դրոշների սեվը կախվեց,

Վորպես կսկիծն անհուն վշտի

Ու սգի մեծ!

* * *

Լենին մեռավ, բայց չը մեռավ

Գործը նրա!

Աքեվավառ կամբը մնաց Դոգմանմանի բնիկ բնիկ
Յերկրի վրա,

Աշխատավոր Ժողովրդի

Կամբը հրե,

Վոր լենինյան ջահը վառած

Նա չի մարել!

Բայց ո՞վ գիտե, գուցե յեվ նա

Դեռ չի մեռել,

Նրա բոսոր արյունը ջերմ

Դեռ չի սառել

Յերականերում ու չի սառի՝

Ինչ ել լինի!..

Մի՞թե նրա արյունը չե,

Հոսում ե վառ

Յերականերով միլիոնների

Բորբոքավառ,

Վորոնք շողջող դրոշներով

Կարմիր ցաաման

Հին որերին յերգում են մահ

Ու գերեզման!

Գուցե յեվ նա քուն ե մտել

Միայն՝ հոգնած,

Վոր արնածոր կռիվներից

Քիչ հեռացած

Իր շիրմի մեջ՝ մավզոլեյում

Հանգստանա...

Բայց հենց գալիք կռիվների

Լուրն ստանա,

Վոր դահիճներն արյունարբու,

Յերկրից փախած

Նորից իրենց վոհմականերով՝
 Նեռ ու նախանձ,
 Դալիս են հին տանջանքների
 Սեվ ու սրգով
 Ժողովրդին հրդեհելու
 Թեժ կրակով,
 Հենց իմանա, Լենինն իսկույն
 Կը բարձրանա
 Մավզուլեյից,
 Դործի կանցնի ու կը կանչի
 Նորից անահ
 Իր քրտնաթոր ժողովրդին
 Ամեն կողմից,
 Վոր թշնամուն դիմավորե
 Ահեղ հողմից!
 Ու ես անգամ, վերջին անգամ,
 Մեկ ել կռվեն,
 Վոսոխների սիրտն հոշոտեն
 Ծվեն-ծվեն,
 Վոր լենինյան դրոշների
 Կարմիրը վառ
 Աշխարհով մեկ հրահրվի
 Հավետ պայծառ,
 Ու մոռացվի խավար իշխանն
 Հողի վերա,
 Անցնի անհետ անունը գարշ,
 Սեվը նրա,
 Ել չը հիշվի հին որերի
 Ցավը անշեջ!...
 Նո՛ր կը հանգչի Լենինն անմահ
 Իր շիրմի մեջ!...

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սխալ-կույմա, պոեմ	5
2. «Զոհեր ահեիւմ» գրքից Ընկերս մեռավ, աղբերս ընկավ	39
3. Յես ձեզ չեմ տեսել ձեր մահվան ժամին	40
4. Դուք կանչում եք ինձ ձեր շիրիմներից	41
5. Յերբ յես հիշում եմ որերը մեր հին	43
6. Տխուր ու տարտամ ժամերիս անշող	44
7. Նորից ե տխրել իմ հոգին ցավոտ	46
8. «Նոր Հայաստան» Քո յերգը նոր	49
9. Քո կանթեղը նոր	54
10. Լեհի՛՛, յերգ հերոսական	61

Երկու իրենց զմեռացող
 Նա. ու. Նախա.
 Դարձա. եւ. Դե. Նախա.
 Մեկ. ու. Դարձա.
 Դարձա. եւ. Դե. Նախա.
 Քեւ. Դարձա.
 Երկու իրենց զմեռացող

ՅԱՌՆՈՒԹՅԱՆ ԴՆՆԵՐ

1. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
2. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
3. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
4. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
5. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
6. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
7. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
8. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
9. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.
10. Երկու իրենց զմեռացող. Երկու իրենց զմեռացող.

Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող
 Երկու իրենց զմեռացող

<< Ազգային գրադարան

NL0360822

56.888

Արմ. Կ

ԳԻՆԸ ՄԵՎ ՌՈՒՐԼԻ

ՇԱՊԻԿԸ, ՆԿԱՐԻՉ ԿՈՒՆՈՎԻ